

אמימרא דרחמנא

ביטוי זה מופיע בצורות מתחלפות במהדורות שונות של המסכת, ויכול לשמש כאבן בוחן לברר איזו מהדורה של המסכת הייתה בידי כל אחד מן הראשונים.

'אמימרא דרחמנא': ראשוני צרפת ואשכנז: רש"י ותוס' ורגמ"ה לאורך הסוגייה, ילקוט שמעוני במספר מקומות, ר"ש תרומות פ"ג מ"ו, תוס' רשב"א משאנץ כתובות כט ע"ב, תוס' ישנים יבמות פט ע"ב, שו"ת הרא"ש כלל ז סימן ד. נוסף עליהם: ראב"ד ב"מ קיג ע"ב (שטמ"ק שם).

אף בספר חסידים סימן מ מוזכר הביטוי 'אמימרא דרחמנא'.

'אה[ו]רמנא דרחמנא': רמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות (לאוין - לאו רכז, שכחת הלאוין - לאו יב).

'אה[ו]רמנא דמלכא': רמב"ן בפירושו לחומש (ויקרא כה כג), ערוך (ערך הרמן א), מגיד משנה (הלכות גזילה ואבידה פ"א ה"ט), ספר החינוך (מצוות שלט, ת, תו). לגבי ספר החינוך ייתכן שהעתיק את גירסת הרמב"ן מכיוון שהוא מתייחס לדבריו, אם כי הינו מתייחס לדברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות הגורס דווקא 'אהורמנא דרחמנא' כנ"ל.

הנוסח האמצעי 'אהורמנא דרחמנא' נראה מורכב משתי הנוסחאות, שכן המושג 'הורמנא' מתאים לכינוי 'מלכא' יותר מלכינוי 'רחמנא'. בהתאם לכך, בדברי חז"ל ניתן למצוא את הביטויים 'הורמנא דמלכא' / 'אמר רחמנא', ולא ניתן למצוא את הצירוף 'הורמנא דרחמנא'.

סימן יג [ה ע"א]

הקדמה

נחלקו אב"י ורבא לגבי 'אי עביד': לדעת אב"י 'אי עביד' – מהני', לדעת רבא 'אי עביד' – לא מהני'. פירוש, נחלקו אב"י ורבא לגבי מי שעשה [-עביד] מעשה האמור להחיל איזה דין, אך עשה את המעשה באיסור; האם הדין חל [-מהני] על ידי המעשה, או שהעבירה שבמעשה מעכבת, והדין אינו חל [-לא מהני]. בסוגייתנו מביאה הגמרא מקורות רבים לנסות להוכיח כדעת אב"י או כדעת רבא. הראיה הראשונה הינה מן הברייתא הקובעת כי ישראל שאנס אשה ואחר כך נשאה [כפי המצוה 'ולו תהיה לאשה'] ושוב עבר וגירשה, הרי דינו שצריך להחזיר אותה לאשה ואין עליו חיוב מלקות.

ואלו דברי הגמרא:

לשון ראשונה

מיתיבי אונס שגירש, אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה, ואי אמרת כיון דעבר אמירא דרחמנא לקי, הא נמי לילקי, תיובתא דרבא. אמר לך שאני התם דאמר קרא כל ימיו, כל ימיו בעמוד והחזיר. ולאב"י אי לאו דאמר רחמנא כל ימיו, הוה אמינא איסורא הוא דעבר ליה, אי בעי ליהדר ואי בעי לא ליהדר, קמ"ל.

לשון שניה

מיתיבי אונס שגירש, אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה, ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר. קתני אם ישראל הוא מחזיר, תיובתא דאב"י. שאני התם, דרחמנא אמר כל ימיו, כל ימיו בעמוד והחזיר. ורבא אמר לך אי לא כתב רחמנא כל ימיו, הוה אמינא לילקי וליהדר דהוה ליה לאו גרידא, דכתיב לא יוכל לשלחה; אהכי כתב קרא כל ימיו לשווייה לאונס ללא תעשה שניתק לעשה, דאין לוקין עליו.

מקורות הלשונית

מקורות הלשון הראשונה: בראשונים: תוספות. בכתבי היד: פריז, מינכן.

מקורות הלשון השניה: כת"י ניו יורק. בכת"י זה שרדה הלשון השניה ולא ניתן לדעת האם הייתה קיימת שם גם הלשון הראשונה.

מקורות לשתי הלשוניות: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, רגמ"ה, פירוש אחד הראשונים. בכתבי היד: פלורנץ, וטיקן 119, וטיקן 120 [בכת"י זה סדר הלשוניות הפוך]. השטמ"ק אות ב כתב בשם הגליון <לגבי הלשון השניה 'בקצת ספרים איתא ובקצת ליתיה'.

פירוש הלשונות

לפי הלשון הראשונה המקשן הבין כי ההנחה הפשוטה היא שהגירושין חלים [ראה בתוס' מה המקור לכך], וכן פשוט שהמגרש צריך להחזיר את גרושתו [ראה בהערה 32 מה המקור לכך]; אך חיוב המלקות למי שהחזיר [או יכול להחזיר], יהיה תלוי בסברא האם יש חיוב מלקות למי שעבר על התורה ומעשהו לא חל, מכיוון שגם בענייננו יש להתייחס כאילו לא חלה עבירת הגירושין שהרי יכול המגרש להחזיר את גרושתו³⁰. מכך שהברייתא פוטרת את המגרש ממלקות הוכיח המקשן כדעת אב"י שאין חיוב מלקות למי שמעשה העברה שלו לא החיל את החלות של העבירה. התרצן נקט בתחילה כסברת המקשן ותירץ שלדעת רבא יש לימוד מיוחד מן התיבות 'כל ימיו' לומר שיש מצוות עשה להחזיר את אנוסתו שגירשה³¹. לאחר מכן הוסיפה הגמרא כי לדעת אב"י ההנחה הפשוטה היא שהגירושין חלים והמגרש אינו צריך להחזיר את גרושתו, על כן נצרך הפסוק 'כל ימיו' לחייב את המגרש להחזיר³².

לפי הלשון השניה המקשן הבין כי ההנחה הפשוטה היא שעצם חיוב ההחזרה תלוי במחלוקת האם 'אי עביד – מהני'. כלומר, אם בשאר המצוות נתנה התורה כח ביד האדם להחיל חלות על ידי עבירה, מסתבר שגם כאן התורה לא חייבה את המגרש להחזיר; ואם בשאר מצוות לא נתנה התורה כח ביד האדם להחיל חלות על ידי עבירה, מסתבר שגם כאן התורה חייבה את המגרש להחזיר. בברייתא מבואר כי המגרש חייב להחזיר, ומכך הוכיח המקשן כדעת רבא. התרצן לא התווכח בסברא, אלא הביא שיש לימוד מן התיבות 'כל ימיו' לחייב להחזיר. על כך הוסיפה הגמרא כי רבא נצרך לתיבות אלו כדי לפטור את המגרש ממלקות³³.

³⁰ רש"י כתב 'יכול להחזירה' והגר"א הגיה 'חייב להחזירה', מפני שסבר הגר"א כי לא די ביכולתו להחזיר ורק החיוב להחזיר הוא שמחשיב את עבירת גירושין כאילו לא חלה.

³¹ תוס' הסבירו שהלימוד הוא רק שיש עשה מיוחד להחזיר את גרושתו, וממילא יש פטור של 'לאו הניתק לעשה'; אולם רש"י כתב שהפטור כאן הוא מחמת שהמגרש כלל לא עבר על לאו, והלאו הוא רק למי ששילחה ולא החזירה כל ימיו.

³² מפשטות הגמרא משמע כי לימוד זה התחדש רק עכשיו, ולפני כן היה מקור שונה לחיוב החזרה. אכן תוס' כתבו בפירוש שכבר המקשן ידע שחיוב החזרה נלמד מהפסוק 'כל ימיו' [אך סברה הגמרא שאין זה נכנס לגדרי 'לאו הניתק לעשה']. לדברי תוס' יוצא כי מה שהגמרא הביאה לימוד זה בסוף הסוגיה, אין זה חידוש שהתחדש אחרי דברי התרצן, אלא רצתה הגמרא לכתוב בפירוש דבר שהיה ידוע כבר מתחילת הסוגיה. על פי הגירסה בפירוש רש"י שלפנינו אשר הבאנו בהערה 30 אפשר לומר ביאור נוסף, והוא שבאמת לדעת המקשן אין חיוב מדאורייתא להחזיר שכן כתב רש"י 'יכול להחזירה', ויש רק הדרכה נכונה או חיוב מדרבנן להחזיר את אנוסתו אחרי שגירשה. [משמע ברש"י כי זו רק הוה אמינא, אך למסקנת הגמרא צריך חיוב החזרה גמור כדי להגדיר את עבירת הגירושין כאילו לא חלה ולפטור את המגרש ממלקות]. מדברי רש"י על פי הגהת הגר"א יוצאת דרך נוספת, שגם לדעת המקשן יש חיוב להחזיר אך סובר המקשן שחיוב זה הינו אפילו לולי הפסוק 'כל ימיו'. נראה כי חיוב זה הינו מכח המצוה הראשונה 'ולו תהיה לאשה', ואין המצוה נפקעת על ידי הנישואין והגירושין. כפי ההסבר האחרון היא סברת הלשון השניה [לשיטת רבא] האומרת כי גם ללא לימוד יש חיוב החזרה.

³³ יש לדון, לפי דעת המקשן [הסובר כרבא] מהו מקורו של רבא לפטור את המגרש ממלקות. לכאורה יש שתי אפשרויות: [א]. הפטור הוא מן תיבות הפסוק 'כל ימיו', [ואף שהגמרא אמרה זאת רק בסוף, יתכן כי בסוף הסוגיה הגמרא אומרת בפירוש את מה שהיה ידוע קודם לכן, כפי שכתבנו בהערה 32 לפי שיטת התוס' בלשון הראשונה]. [ב]. הפטור הוא ממקור אחר.

שתי האפשרויות מוקשות. על האפשרות הראשונה יש להקשות שאם ידע המקשן שהתיבות 'כל ימיו' מדברות על חיוב החזרה [אלא שמסבירם לפי שיטת רבא על פטורו של המחזיר ממלקות], יכל גם לידע מעצמו שאב"י ילמד מהפסוק את עצם חיוב החזרה. על האפשרות השניה יש להקשות מכך שבלשון הראשונה משמע שלפי שיטת רבא אין מקור אחר לפטור את המגרש ממלקות אלא התיבות 'כל ימיו'. נראה שבאמת שתי האפשרויות הנ"ל אינן נכונות אלא אפשרות שלישית ממוצעת בין שתיהן, והיא שלמקשן לא היה כלל מקור לפטור ממלקות, ואין באחריות המקשן לבאר את כל הברייתא.

סימן יד [ה ע"א]

הקדמה

הוקשה לגמרא [על שיטת אב"י], מפני מה הוצרכה התורה לכתוב 'ולא תשאו עליו חטא', לגבי התורם מן הרע על היפה. מתרצת הגמרא כי לולי הפסוק, אזי היתה 'הוה אמינא' כזו:

לשון שניה

הוה אמינא חט נמי לא אית ביה (אי הכי) [אהכי] כתב חטא.

לשון ראשונה

הוה אמינא הכי אמר רחמנא עביד מצוה מן המובחר, ואי לא עביד חוטא לא מיקרי, קמ"ל.

מקורות הלשוניות

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, פירוש אחד הראשונים. [המשך הפירוש בחיבור זה מטושטש, ויתכן מאד שהיה כתוב שם גם את הלשון השניה]. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשון שניה: גליון פלורנץ.

פירוש הלשונות

הגמרא מתרצת כי לולי הפסוק 'ולא תשאו עליו חטא', היינו סבורים כי העובר על ההלכה להפריש מן המובחר אינו נקרא חוטא. עקב כך צריך הפסוק להשמיענו כי העובר על הלכה זו נקרא חוטא. בלשון הראשונה נוספו עוד כמה תיבות ביאור שלולי הפסוק היינו סבורים שההלכה הנזכרת הינה רק 'מצוה מן המובחר'.

יש להסתפק בכוונת הסוגיה. דרך אחת היא לנקוט שלולי הפסוק 'ולא תשאו עליו חטא' היינו סבורים שההלכה להפריש מן היפה אינה בגדר מצוות עשה גמורה, והפסוק משמיענו שהיא מצוות עשה גמורה. דרך שניה היא לנקוט שלולי הפסוק היינו סבורים שהלכה זו היא מצוות עשה רגילה, והפסוק משמיענו שהיא מצוות עשה יותר חמורה ממצוה רגילה. הלשון הראשונה הוסיפה בהוה אמינא שההלכה הנזכרת הינה 'מצוה מן המובחר', ומשמע כדרך הראשונה [וכן פירש בספר מלאכת חושב]. הלשון השניה קיצרה יותר, וניתן לפרשה בשתי הדרכים.

נפקא מינה בין הלשונות

אם נכונה ההשערה שבסוף 'פירוש הלשונות', נחלקו הלשונות מהי דרגת החומרה של ההלכה המחייבת להפריש מן המובחר. ועדיין לא התפרשה ה'נפקא מינה' המעשית שבין דרגות החיוב השונות.

סימן טו [ה ע"א]

הקדמה

נאמר בפרשת קרח 'כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליקוק לך נתתים'. הוקשה לגמרא [לפי שיטת רבא] מפני מה הוצרכה התורה לכתוב את התיבה 'ראשיתם'. תירצה הגמרא כי לולי תיבה זו היה מובן מהפסוק כי הדין להפריש דווקא ממין על מינו קובע רק שיצהר הינו מין שונה מתירוש ודגן, ואין להפריש מיצהר על תירוש ודגן או מתירוש ודגן על יצהר. אך לגבי תירוש ודגן עצמם היתה 'הוה אמינא' כזו:

לשון ראשונה

אבל תירוש ודגן ודגן דחד חלב
 כתיב בהו, כי תרים מהאי אהאי לא
 לקי, כתב רחמנא ראשית ליתן חלב
 לזה וחלב לזה.

לשון שניה

הא תירוש ודגן דחד חלב כתיב בהו
 תרים מהאי אהאי, כתב רחמנא
 ראשית.

מקורות הלשונית

מקורות הלשון הראשונה: בראשונים: פירוש אחד הראשונים. בכתבי היד: מינן.
 מקורות הלשון השניה: בראשונים: רש"י, תוס' בכורות נד ע"ב ד"ה אמר [לא סימנתי עדיין שנו"ס]. שטמ"ק.
 בכתבי היד: וטיקן 120. [כמה משינויי הלשון בשטמ"ק ובכתה"י דומים דווקא ללשון הראשונה].
 מקורות לשתי הלשוניות: נוסח הדפוס. בכתבי היד: פלורנץ, פריז, וטיקן 119.
 מקורות נוספים: בכת"י ניו יורק שרדו רק התיבות "ראשיתם ליתן ראשית לזה וראשית לזה".

פירוש הלשונות

התשובה היא כי לולי התיבה 'ראשיתם' שבפסוק, הוה אמינא שלענין תרומה תירוש ודגן הינם מין אחד, ואפשר להפריש מתירוש על דגן או להיפך. בלשון הראשונה נאמר כי ההוה אמינא היא שאין חיוב מלקות למי שהפריש מתירוש על דגן או להיפך. בלשון השניה נאמר כי ההוה אמינא היא שמותר להפריש מתירוש על דגן או להיפך. על כל פנים, התיבה 'ראשיתם' מלמדת שתירוש ודגן הינם שני מינים שונים ואי אפשר להפריש מאחד על חבירו. מדברי הלשון הראשונה משמע כי העובר ומפריש ממין על שאינו מינו, מתחייב בכך מלקות.

הבדלי נוסח נוספים

יש חילופי גרסאות נוספים בין שתי הלשונות שבנוסח הדפוס:

הבדל ראשון הוא שבלשון הראשונה נאמר 'אבל' ובלשון השניה נאמר 'הא'. אין כאן הבדל מהותי אלא תרגום מעברית לארמית, ואפשר שההבדל שייך לחילופי הניבים שבין הלשונות.

הבדל שני הוא שבלשון הראשונה נוסף ב'הוה אמינא' גם 'דגן ודגן'. כלומר, הגמרא מפרטת שמהתיבה 'ראשיתם' לומדים שגם מין הדגן עצמו מחולק למינים שונים [חמשת מיני דגן] ואי אפשר להפריש ממין על חבירו. ולולי התיבה 'ראשיתם' לא היינו יודעים דין זה. בלשון השניה לא נאמר ב'הוה אמינא' אלא 'תירוש ודגן', ורק לגביהם נדרש בסוגייתנו מתיבת 'ראשיתם' שהינם מוגדרים כשני מינים. מסתבר שהלשון השניה אינה חולקת על הלשון הראשונה שכן בסוגיה בבכורות נד ע"ב מפורש כי גם 'דגן ודגן' מתמעט מתיבת 'ראשיתם'. אלא לא ראתה הלשון השניה צורך להכניס כאן ענין זה, ואולי התיבות 'דגן ודגן' נשמטו בטעות הדומות: 'תירוש ודגן – דגן ודגן'.

הבדל שלישי הוא שבלשון הראשונה נוסף ביאור על הדרשה מתיבת 'ראשיתם': 'ליתן חלב לזה וחלב לזה', [ויש מקורות הגורסים: 'ליתן ראשית לזה וראשית לזה'], ואילו בלשון השניה לא נמצאת תוספת זו. ב'נפקא מינה בין הלשונות והגרסאות', נדון האם יש הבדל משמעותי בין הגרסאות השונות.

לפי נוסח הדפוסים נראה שכל חילופי הנוסח הנזכרין הינם חילופים בין שתי הלשונות. אמנם כאשר בודקים בשאר המקורות רואים לכאורה שחילופים אלו אינם תלויים דווקא בשתי הלשונות. שכן חלק ממקורות הלשון השניה גורסים כעין נוסח הדפוס בלשון הראשונה וחלק ממקורות הלשון השניה גורסים כעין נוסח הדפוס בלשון הראשונה. ראה בטבלה המצורפת את חילופי הגרסאות החשובים לענייננו.

ליתן חלב.../ליתן ראשית...	לא לקי	דגן ודגן	אבל/הא/דהא		
ליתן חלב לזה וחלב לזה	כי תרים מהאי אהאי לא לקי	V	אבל	דפוס לשון א	מקורות לשון ראשונה
		X	דהא	פלורנץ לשון א	
			הא	פריז לשון א	
			דהא	1ו לשון א	
			דהא	מינכן	
V	אבל	אחד	פירוש הראשונים		
ליתן ראשית לזה וראשית לזה					
-----	לא גורסים 'לא לקי', אלא גורסים "אימא דמצי" תרים מהאי אהאי" [התיבות 'אימא דמצי' נוספו ברש"י וב2].	לכאורה גורס	אבל	רש"י	מקורות לשון שניה
לא גורסים כלל		X	הא	דפוס לשון ב	
			הא	פלורנץ לשון ב	
			הא	פריז לשון ב	
			דהא	1ו לשון ב	
ליתן ראשית...		V [לכאורה]	אבל [לכאורה]	שטמ"ק	
ליתן חלב...		V [עם ט"ס]	אבל	2ו	

מהתבוננות שטחית בטבלה נראה לכאורה כי חילופי הנוסח אינם תלויים בשתי הלשונות, אלא יש כאן עירוב נוסחאות ללא חלוקה מסודרת של מקורות שונים לכל נוסח. אולם בהתבוננות מעמיקה ניתן להבחין בסדר ברור בטבלה:

- א. כל מקור הגורס 'אבל' גורס גם 'דגן ודגן'. כל מקור הגורס 'הא' או 'דהא', אינו גורס 'דגן ודגן'. אין סיבה בסברא ששתי גרסאות אלו יהיו תלויות זו בזו, אך רואים כאן שתי ענפי נוסח שונים שכל אחד הצליח לשמור בשני החילופים את הגירסה המקורית של אותו ענף.
- ב. כל מקור שיש בו את שתי הלשונות, גורס בלשון הראשונה 'ליתן ראשית...' או 'ליתן חלב...'; ובלשון השניה אינו גורס תוספת זו. אבל כל מקור שיש בו לשון אחת - בין אם מדובר בלשון הראשונה ובין אם מדובר בלשון השניה - גורס הוא 'ליתן ראשית...' או 'ליתן חלב...'. כיצד נהיה דבר זה? נראה כי באמת נכון הדבר שביאור זה מקורו בלשון הראשונה ולא בלשון השניה. אולם מקורות שיש בהם את הלשון השניה בלבד הרי זה מפני שהגיהו את הלשון הראשונה ומחקו בה את התיבות 'לא לקי', וכך נוצר נוסח משולב משתי הלשונות.

נפקא מינה בין הלשונות והגרסאות

נפקא מינה בין הלשונות – חיוב מלקות במפריש ממין על שאינו מינו

ההבדל העיקרי בין הלשונות הינו שבלשון הראשונה משמע שיש חיוב מלקות למי שהפריש ממין על שאינו מינו, ובלשון השניה אין זכר לחידוש זה. בגליון שבדפוסים כתב: "מלת לקי לכאורה צריך תיקון". כוונתו כי תמוה לומר שיש חיוב מלקות בענין זה שלא מצאנו בו לאו בתורה. בשטמ"ק אות י מחק את הלשון הראשונה. לכאורה גם רש"י התכוון למחוק את הלשון הראשונה, שהרי הביא את הלשון השניה בלבד וכתב עליה ה"ג'. מסתבר שטעמם של רש"י והשטמ"ק הוא מפני הקושיה הנזכרת שלא מצאנו מקור לחיוב מלקות בענייננו.

נפקא מינה בין הגרסאות – גדר החיוב להפריש ממין על מינו

הקדמה: הגמרא נוקטת בפשיטות שהסברא היא כי התורם ממין על שאינו מינו הרי הוא בגדר 'אי עביד' ותלוי במחלוקת האם 'אי עביד' – מהני'. סברא זו קשה להבנה, שהלא הסברא הפשוטה היא שהתורם ממין על שאינו מינו לא עשה מאומה, וכל החיוב והאפשרות להפריש תרומה הוא דווקא ממין על מינו, שהרי כך נאמר בעצם המצוה להפריש רק ממין על מינו. נראה ליישב את סברת הגמרא על פי התבוננות בפסוקי התורה המצוים על הפרשת התרומה ונתינתה לכהן. בפסוק אחד נאמר [לאהרן]: "כל חלב יצקה וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו ליקח לך נתתים", (במדבר יח יב). בפסוק שני נאמר [לכל ישראל]: "ראשית דגנך תירשך ויצהרך... נתת לו", (דברים יח ד). בפסוק הראשון גדר המצוה הוא שישראל מפרישים תרומה לה', וה' נותנם לכהן. בפסוק השני גדר המצוה הוא שישראל מצוים להפריש תרומה לכהן, כפי שנאמר בפסוק הקודם לך: "וזה יהיה משפט הלהנים מאת העם"³⁴. על פי זה תובן סברת הגמרא: בפסוק השני לא נאמר כלל להפריש דווקא ממין על מינו, והעובר ומפריש ממין על שאינו מינו מקיים פסוק זה כצורתו, אלא שעובר הוא על הדין האמור בפסוק אחר להפריש דווקא ממין על מינו³⁵. לכן הרי אדם זה נכנס לגדר 'אי עביד'. לדעת אב"י הכלל הוא 'אי עביד' – מהני', ולכן נצרך לדרוש מהתיבה 'ראשיתם' שבענייננו 'אי עביד' – לא מהני'. לדעת רבא הכלל הוא 'אי עביד' – לא מהני', ולכן התיבה 'ראשיתם' מיותרת ללמד שצריך להפריש דווקא ממין על מינו גם בתירוש ודגן [וכן בדגן ודגן].

כעת ניתן להסביר את הלימוד מתיבת 'ראשיתם' שבפסוק הראשון בשני אופנים:

[א]. תיבה זו מלמדת שמכח הציווי שבפסוק הראשון צריך להפריש רק ממין על מינו. היינו התיבה 'ראשיתם' מתייחסת למה שנאמר בתחילת הפסוק 'כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן', ומלמדת שבכל אחד יש דין 'חלב'.

[ב]. תיבה זו שבפסוק הראשון 'ראשיתם', מרמזת לפסוק השני שנאמר בו 'ראשית דגנך...'. והלימוד הוא שמכח הציווי שבפסוק השני צריך להפריש דווקא ממין על מינו.

³⁴ ראה: תורה ודעת, שופטים, תשס"ה.

³⁵ יש להוסיף שפסוק זה אף לא נאמר בלשון נוכח לישראל אלא לאהרן, והמפריש ממין על שאינו מינו מקיים את מה שאמר הקב"ה לישראל בלשון נוכח.

יתכן שבזה נחלקו הגרסאות: המקורות שנאמר בהם 'ליתן חלב לזה וחלב לזה' סוברים כאפשרות הראשונה, והמקורות שנאמר בהם 'ליתן ראשית לזה וראשית לזה' סוברים כאפשרות השנייה. המקורות שלא גורסים כלל את תיבות הביאור הנוספות לא גילו לנו אם סוברים כאפשרות הראשונה או השנייה. הבאנו לעיל שהפסוק הראשון מדבר מצד הנתינה לה' והפסוק השני מדבר מצד הנתינה לכהן. אם כנים דברינו, נחלקו הגרסאות אם חיוב הפרשה דווקא ממין על מינו הינו רק מכח ציווי הנתינה לה' [שנאמרה בה החלוקה 'כל חלב יצהר – וכל חלב תירוש ודגן'], או גם מכח ציווי הנתינה לכהן.

אין בידי נפקא מינה לדינא מסברות אלו.